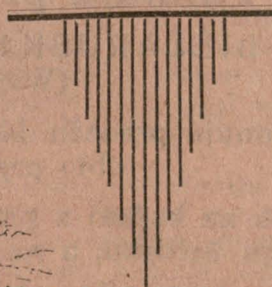
Chryścijanskaja Dumka

Hod II — — Nr. 16

ŹMIEST.

PAŠTOWAJA SKRYNKA.

Ks P. T.: Dziakujem za prysłany materjał. Duža dobry. U wolnym časie nadrukujem Jon nie sastareje.

Ks. W. Š: Zdajecca, usio da nas dachodzie, što tolki wy nam prysyłajecie. Prykra nam, što my tak mała drukujem Wašych prac. Spadziajomsia paprawić hetu niastaču tady, jak aparožnim „Chr D.“ ad „Rodnaj mowy ŭ światyniach“. Było-b tak-ža pažadana, kab Wy pisali takža i na temy bolš aktualnyja.

I. Suchadolski: Wieršy Wašy da druku nie padchodziać. Kab pisać wieršy, treba bolš nawuki ahułam, a tak-ža treba bolš zapaznacca z tymi prawiłami, pawodle jakich wieršy pišucca. Dyk woś naša wam rada: wučyciesia, pišycie bolš zwyčajna, a mienš wieršam, choć i ab wieršach nie zabywajciesia!

I. P.: Wiestku ab žyćci wašaj staronki atrymali. Nadrukujem paźniej. Pašyrajcie siarod susiedziaŭ i znajomych „Chr. Dumku!“

M. P.: Padojdzie, ale dziela ciesnaty našaj časopisi, pačakaŭšy.

Na „Chr D.“ prysłali: Br. D. — 3 zł., L. C. — 5 zł., Ks. St. Ch. — 4 zł.. L. S. — 2 zł. 80 hr., Ks. Uł. T. — 5 zł., J. K. — 2 zł. Usim redakcyja ščyra dziakuje.

KALENDARYK.

Dni	N. styl	St. styl	Rymska-katal.	Hreka-katal.
P.	11	29	Marcina b.	Anastazii
A.	12	30	Marcina p.	Zenowieja, Zenowiei
.	13	31	Stanisława Kostki	Stachija, Narcyza
Č.	14	1	Jozafata b. i m.	Listap. Kuźmy i Dz.
P.	15	2	Hertrudy pn.	Akindyda
S.	16	3	M. B. Wostrabramskaj	Ajtala, Josyfa
N.	17	4	26 n. pa S. Hryhora	21 n. pa S. Joana
P.	18	5	Ramana m.	Hałakcijona mč.
A	19	6	Alžbiety Kar.	Paŭła bkp., Klaŭdyja
S.	20	7	Feliksa	Jerona, Łazara
Č.	21	8	Afiar. N. M. P.	Sab. św. Michała Arch.
P.	22	9	Cecylii m.	Anisifora
S.	23	10	Klemensa pap. i m.	Jerasta, Aresta
N.	24	11	27 n. pa S. Jana ad kr	22 n. pa S. Miny, Wik.
P.	25	12	Kaciaryny	Josafata, Nila

CHRYŚCIJANSKAJA DUMKA

BIEŁARUSKAJA KATALICKAJA ČASOPIŚ WYCHODZIĆ RAZ U DWA TYDNI

Padpisnaja cana z pierasyłkaj:

na hod . . . . 8 zał.
na paŭhoda . . . 4 „
na 3 mies. . . . 2 „
na 1 „ . . . 80 hr.

ABWIESTKI źmiaščajucca tolki na WOKŁADCY.

Kaštujuć: Całaja staronka 80 zał.
1/2 „ 40 „
1/4 „ 20 „
1/8 „ 10 „

ASOBNY NUMAR KAŠTUJE 30 hr.

Adras redakcyi i administracyi:

WILNIA, Zawuł. św. Mikałaja Nr. 8, kw. 3 (Wilno, zauł. św. Mikołaja 8 — 3)

Redaktar pryjmaje ad 9 — 12 i ad 5 — 6.

PIERASYŁKA APŁAČANA RYČAŁTAM

CHRYŚCIJANSKAJA DUMKA

BIEŁARUSKAJA KATALICKAJA ČĄSOPIS.

Wychodzić raz u dwa tydni.

Hod II.	WILNIA, 10 LISTAPADA 1929 h.	Nr. 16.

A biełaruskaje adradžeńnie jdzie swajeju darohaju.

Wialikaja ličba pracaŭnikoŭ na adradženskaj biełaruskaj niwie. Pamiž imi wyraźniajecca hrupka ludziej, jak duchoŭnych, tak i świeckich, katoryja, widziačy jak biełaruskaje adradžeńnie ahortwaje ŭsie haliny hramadzkaha biełaruskaha žyćcia — starajucca jak mohuć, pracujuć, jak tyja murašački, pracujuć u tym kirunku, kab tut — u hetym adradžeńni i relihija mieła swajo pačesnaje miesca. Bo jany wiedajuć, dzie šukać adkazu na pytańnia, jakija mučać čaławiectwa z pieršych dzion jaho istnawańnia; jany wiedajuć, dzie šukać lakarstwa na rany zbalełaha čaławiečaha serca... A tym bolš, u abličču ŭsiakich biazbožnych kirunkaŭ, hetyja ludzi starajucca, kab *utrymać pry Bohu swoj narod.* Tak! Bo jany zrazumieli ważnaść sučasnaha mamentu dla biełaruskaha narodu. Z hetaje pryčyny jany chočuć da maładoha biełaruskaha dreŭka pryščapić skarby chrystyjanizmu; jany chočuć, kab narod naš z krynicy łaskaŭ Chrystowych Jaho nawuki piŭ usieadradžajučuju wadu žyćcia i ščaścia...

Hetaju hrupkaju biełaruskich pracaŭnikoŭ heta budziem my — zhurtawanyja pierawažna kala „Chryścijanskaj Dumki".

Ale što-ž, kali *my biednyja!* A tut, pry hetaj pracy treba z našaj (ludzkoj) starany, jak siły rozumu, zdolnaści, tak i srodkaŭ materjalnych.

Hrošy, za katoryja tak mnoha možna zrabić dobraha na świecie, časta wielmi prosta marnujucca; bo jany addajucca na rečy nia tolki što niepatrebnyja, zbytkoŭnyja, ale j na rečy błahija, škodnyja.

A tymčasam siły našy słabnuć, ruki apadajuć... Da taho jašče nas ciśnie z adnaho boku rasiejski kamunizm, a z druhoha — polski nacyjanalizm.

Što datyčyć kamunizmu, to heta nikoha nie zadziwić; bo, jak wiedama, kamunizm zmahajecca z kožnaj relihijaj, a tym bolš z relihijaj katalickaj. Ale biełaruskaje katalickaje žyćcio raźwiwajecca pierawažna tut — pa staranie polskaj, dzie hety kamunizm, dziakawać Bohu, nia maje siły; zatoje nas tut ciśnie, jak skazana wyšej, polski nacyjanalizm.

Tak! Prajawy biełaruskaha katalickaha žyćcia spyniajucca tymi, što stajać na ŭsłuhach polskaha nacyjanalizmu. Jany ŭ swaim ciesnym nacyjanalizmie nia bačać taje kryŭdy, jakuju robiać, jak biełaruskamu narodu, tak i Katalickamu Kaściołu; jany dla swaich wuzkich šowinistyčnych metaŭ hatowy wybić narod naš z pad ściahu Chrystusa, a papchnuć jaho ŭ ruki antychrysta. Jany chacieli-b, kab pracaŭnikoŭ na biełaruskaj adradženskaj niwie było jak najmienš; asabliwa polskim nacyjanalistam chaciełasiab, kab tut nia było niwodnaha ksiandza...

A tymčasam prysutnaść ksiandzoŭ tut prosta nieabchodna. Kaliś Chrystus skazaŭ da swaich wučniaŭ i apostałaŭ: *„Wy — sol ziamli"*. (Mat. 5-13). Hetyja słowy stasujucca taksama i da ksiandzoŭ. Biełaruskaje adradžeńnie, jak dziejnik pieršaradnaha značeńnia ŭ žyćciu našaha narodu, maje ahramadnaje značeńnie i dla ŭsiaho čaławiectwa, u skład katoraha ŭchodzić hety narod, jak dawoli pakaznaja adzinka. Zasłuha tady ksiandzoŭ, što pracujuć na biełaruskaj adradženskaj niwie, maje prosta nieašacawanuju wartaść. I ich imiony zapisany buduć, jak kažuć, załatymi litarami, bo jany, nia hledziačy na wializarnyja pieraškody, achwiary i ciarpieńni, pajšli pa darozie dabra i praŭdy.

I tak praca ksiandzoŭ na biełaruskaj adradženskaj niwie patrebna kaniečnie. Ale heta nie prypadaje da gustu polskim nacyjanalistam i jany, jak skazana wyšej, chacieli-b, kab tut nia było niwodnaha ksiandza. I kab tak jano na niaščaście mahło stacca, to na hetym paciarpieła-b tut u nas sprawa katalicyzmu, katoraha wysokich ideałaŭ poskija nacyjanalisty z braku miłaści bližniaha nia bačać. A ŭ našym adradžeńni zamiest upływaŭ chryścijanskich mahli-b pieramahčy *ŭpływy antychrysta...*

A biełaruskaje adradžeńnie jdzie swajeju darohaju!... I chto budzie adkazny za wyniki, kali jano pojdzie nieadpawiednaju darohaju?...

Usim ludziam dobraje woli, usim chto choča panawańnia Chrystusa na hetym świecie, usim treba heta ŭziać pad uwahu, treba nad hetym pawažna zastanawicca i padumać.

Bo biełaruskaje adradžeńnie jdzie swajeju darohaju...

D. Aniśko.

LEKCYJA I EWANELIJA NĄ DZIEŃ Św. JOZAFATA.

Braty, kožny najwyšejšy światar z ludziej uziaty, stawicca dla ludziej u tycḫ sprawacḫ, jakija adnosiacca da Boḫa, kab acḫwiarawaŭ dary i acḫwiary za ḫracḫi i kab moḫ spaḫadać tym, katoryja nia wiedajuć i błudziać, bo j sam abstaŭleny słabaściaj; i dziela ḫetaḫa pawinien składać acḫwiaru za ḫracḫi: jak za narod, takža i za samoḫa siabie. I nicḫto nie biare dla siabie ḫetaj ḫodnaści, adno toj, katory paklikany Boḫam, jak Aaron. Tak i Cḫrystus nia sam sabie pryswoiŭ ḫodnaść być najwyšejšym światarom, ale toj, katory skazaŭ da jaḫo: „Ty jość Syn moj, ja siańnia radziŭ ciabie". Tak i na inšym miescy kaža: „ty jość światar na wieki powodle abradu Melcḫizedecḫa". (Zyd. 5, 1-6).

II.

U ḫeny čas skazaŭ Jezus faryzejam: ja dobry pastyr. Dobry pastyr žyćcio swajo kładzie za swaje awiečki. A najmit i toj, cḫto nia jość pastyram, dla kaḫo awiečki nie swaje, — widzić nadycḫodziačaḫa waŭka, kidaje awiečak i ŭciakaje, a woŭk cḫwataje i razḫaniaje awiečki, najmit-ža ŭciakaje, bo jon najmit i nia dbaje ab awiečkacḫ. Ja dobry pastyr i znaju swaje i maje znajuć mianie. Jak znaje mianie Ajciec i ja znaju Ajca i dušu swaju kładu za awiečki swaje. I inšyja awiečki maju, katoryja nia z ḫetaj aŭčarni i tyja treba mnie prywieści i jany buduć słucḫać majḫo ḫołasu i staniecca adna aŭčarnia i adzin pastyr.

(Jan, 10, 11-16).

Ty praz ciemru źniewažany.

Ty praz ciemru źniewažany
I za srebniki pradany.
Ty pryšoŭ usich zbaŭlaci,
Sprawiadliwaść pašyraci.
Ty pryniaŭ ludzkoje cieła,
Kab rabić tut Boža dzieła,
Kab nas wyrwać z mocy złoha.
Ty pasłuchaŭ Ajca — Boha
I pryniaŭ kilich ciarpieńnia —
Za ludzkoje wybaŭleńnie, —
I na śmierć išoŭ z achwotaj.
A praz try dni uwaskros Ty,
Pakazaŭ-ža dla ciamnoty,
Što Ty Syn pryšoŭ ad Boha
Adkupić ludztwo ad złoha.
Chryście, Boža naš kachany!
Uwaskrasi narod staptany,
Daj nam moc Ciabie lubici,
Tabie wierna ŭściaž słužyci.
Kab luboŭ, — apieka Boha
Nia minała nas nikoha,
Kab lubić blizkich umieli
I Tabie słužyć chacieli.
Daj nam siły da zmahańnia,
Kab mahli my ŭžo ad siańnia
Dać adboj dla złych pakusaŭ —
Bahasłaŭ-ža Biełarusaŭ.

Marwič.

Rodnaja mowa ŭ światyniach.

IX. Biełaruskaja mowa ŭ światyniach u 1919 — 1925 h.

(Praciah, hl. Nr. 15 „Chr. D.").

Biełaruskaje katalickaje duchawienstwa, žadajučy ŭsiej katalickaj biełaruskaj pracy nadać bolš arhanizawany i planowy kirunak, a takža pahłybić hetu pracu, 1921 h. 12 i 13 lipnia adbywaje zjezd u Wilni. U skład arhanizacyjnaha kamitetu hetaha zjezdu ŭwachodzili: Ks. I. Bobič, Ks. Uł. Tałočka i Ks. A. Stankiewič. Na zjezdzie byli pračytany čatyry referaty na nastupnyja temy: Ks. K. Stepowič — Ab patrebie arhanizacyi ksiandzoŭ Biełarusaŭ, Ks. A. Stankiewič — Ab biełaruskaj mowie ŭ Kaściele, Ks. I. Bobič — ab biełaruskim relihijnym wydawiectwie i Ks. I. Hermanowič — ab Unii. Pa razhladzie referataŭ, miž inšym, byli pryniaty pastanowy ab zachadach dziela ŭwiadzieńnia ŭ Wilenskaj Duchoŭnaj Seminaryi biełaruskaj mowy, a takža pastanoŭlena dabiwacca ad Apost. Stalicy biskupa sufrahana Biełarusa. Žjezd, prymajučy hetyja dźwie pastanowy, ŭważaŭ, što biaz hruntoŭnaj wiedy biełaruskaj mowy ŭ ksiandzoŭ i takža biez Biełarusa biskupa, choćby sufrahana, znajučaha biełaruskuju mowu i jej karystajučahasia ŭ publičnym žyćci kaściełnym, — uwiadzieńnie ŭ Kaścioł mowy biełaruskaj budzie niapoŭnym, a časta i niemahčymym. Usie pastanowy Žjezdu byli pradstaŭleny biskupu Matulewiču, jaki pryniaŭ ich da serca i abiacaŭ u mieru swaich mahčymaściaŭ spoŭnić ich.

Jak wynik henaha Zjezdu, paŭstała arhanizacyja Ksiandzoŭ Biełarusaŭ pad nazowam „Świetač". Adnak raźwicca hetaj arhanizacyi nie ŭdałosia, bo Kamisar Uradu na m. Wilniu (11.I.24№60) admowiŭ lehalizacyju statutu „Świetača" biaz prawa apelacyi wyšej.

Jašče padčas niamieckaj akupacyi, a takža i pašla jaje, u hadoch 1919—20, Biełarusy kataliki ŭ Wilni časta zwaročwalisia da duchoŭnaj ułady z prośbaj wyznačyć im asobny kaścioł u Wilni, dzie jany swabodna mahli-b malicca Bohu, karystajučysia ŭ kazańniach i ahułam u dadatkowych nabaženstwach biełaruskaj mowaj. Adnak dziela palityčnych pryčyn prośba heta ŭściaž astawałasia nia spoŭnienaj.

Padčas pryjezdu ŭ Wilniu Apostalskaha Nuncyja z Waršawy. Ach. Ratti'aha, ciapierašniaha papieža, 1920 h., usie biełaruskija wilenskija arhanizacyi praz swaju delehacyju ŭ aso-

bach K: Dušeŭskaha, Maraŭskaj i Ks. A. Stankiewiča źwiarnulisia da jaho z memorjałam, u jakim prasili zrabić swajej pawahaj toje, kab Biełarusy kataliki ŭ Wilni mieli swoj asobny kaścioł. Nuncyjuš pryrok uziać hetu sprawu da serca, adnak biaz skutku.

Urešcie sprawa heta była raźwiazana tak, što dziakujučy biskupu Matulewiču i litoŭskamu katalickamu hramadzianstwu, 1.XI.1921 h. Biełarusam było pazwolena karystacca litoŭskim kaściołam św. Mikałaja ŭ wolnyja ad nabaženstwaŭ dla Litwinoŭ hadziny. Woś-ža ad henaha času až da siańnia ŭ kaściele św. Mikałaja, a hadz. 10 ranicy adbywajucca nabaženstwy, na jakich zaŭsiody bywaje biełaruskaje kazańnie, a tak-ža chor piaje biełaruskija relihijnyja pieśni. U hetym kaściele, aprača Ks. A. Stankiewiča, jaki stała hawora biełaruskija kazańni, takža hawaryli dahetul čas ad času: Ks. Dr. I. Rešeć, Ks. K. Stepowič, Ks. W. Šutowič, Ks. W. Hadleŭski, Ks. Fr. Čarniaŭski, Ks. P. Tatarynowič, Ks. J. Hermanowič i inš. Takim čynam, jak bačym, zdawolwajucca relihijnyja patreby ŭ Wilni katalikoŭ Biełarusaŭ. Ale treba tut zaznačyć, što heta nia jošć raźwiazka sprawy i Biełarusy kataliki i nadalej robiać zachady prad duchoŭnaj uładaj dziela wyznačeńnia im asobnaha kaścioła.

U tymža 1921 h. u sprawie prawoŭ biełaruskaj mowy ŭ Kaściele ad imia ŭsich biełaruskich arhanizacyjaŭ u Wilni, byŭ złožany memorjał na imia Apostalskaha Nuncyja ŭ Waršawie. U hetym memorjale, jak i ŭ papiarednich biełaruskich wystupleńniach prad duchoŭnymi ŭładami, byli nastupnyja damahańni: biełarusaznaŭstwa ŭ Duchoŭnaj Seminaryi ŭ Wilni, biskup sufrahan Biełarus, biełaruskija kazańni pa kaściołach u biełaruskich parafijach, asobny kaścioł u Wilni.

U mieru taho, jak siarod šyrokich słajoŭ biełaruskaha narodu rasła świedamaść patreby rodnaj mowy ŭ światyni i zaznačałasia damahańnie tam prawoŭ dla hetaj mowy, z boku polskaha takža raśli pieraškody, jakija wystupali nia tolki z kruhoŭ hramadzkich i duchawienstwa, ale takža z boku świeckaj ułady. Tak naprykład dajšło ŭ toj čas da wiedama Wilenskaha Starasty, što Ks. J. Siemaškiewič, probašč u Ławaryškach pry katechizacyi dziaciej karystajecca tak-ža i mowaj biełaruskaj. Woś-ža Starasta 1921 h. 13.V. papieraj za № 84 zahadwaje načalniku II rejonu Wilenskaha paw. Emilu Narwojšu zrabić u hetaj sprawie tajnaje daznańnie. 28 traŭnia taho-ž hodu toj-ža načalnik spiswaje pakazańni čatyroch parafijan Ławaryskich z čatyroch wiosak. U wadnym pakazańni čytajem tolki śćwierdžańnie faktu, što Ks. Siemaškiewič wuča dziaciej i pa polsku i pa biełarusku. Try-ž astalnyja śćwiardžajuć swoj pratest praciŭ biełaruščyny. U kancy swaich „dośledaŭ“ heny načalnik robie duža charakterny wywad na tychža pakazańniach paźniejšaj dataj 1.VI.21 h.: „Ja Načalnik II Rejonu paw. Wilenskaha zrabiŭšy śledztwa i sabraŭšy ad parafijan padpisy, dzieci katorych Ławaryski probašč Ks. Siemaškiewič choča wyhadawać na Biełarusaŭ *pamima jaŭna wyražanaha niezdawaleńnia ŭsiej parafii*, (Padčyrknuta aŭtaram), pryšoŭ da prakanańnia, što Ks. Siemaškiewič pašyraje białaruščynu siarod swaich parafijanaŭ. Narwojš Načalnik II Rejonu Wilenskaha paw. Za zhodnaść Babroŭski Načalnik kancelaryi.“ Słowam, ad troch asob načalnik rewiru dawiedaŭsia, što biełaruskaj mowy ŭ katechizacyi nia choča *ŭsia parafija*. Hetki „biezstaronny“ wywad hawora sam za siabie!

8.VI.1921 h. za № 110 Wilenski pawiatowy starasta piša da biskupa takuju papieru: „Pradstaŭlajučy pry hetym adpisy pratakołaŭ razam z załučnikami ŭ sprawie biełaruskaj ahitacyi, prawodžanaj Ławaryskim probaščam ks. Siemaškiewičam, prašu zareahawać adpawiedna. A. Rozen, Starasta Wilenskaha paw.“ Z henych prata'-ołaŭ i załučnikaŭ bačym, što palicyi ŭdałosia znajści praciŭnikaŭ biełaruskaj katechizacyi ŭ paŭpiatytysiačnaj parafii Ławaryskaj tolki 132 asoby, z jakich 10 asob prysłali da biskupa prośbu podpisy ich wykasawać, bo jany nia wiedali, što padpiswali. Usio heta nadta wyrazna pakazwaje na toje, jakija trudnaści napatykała biełaruskaja mowa, šukajučy sabie naležnaha miesca ŭ žyćci kaścielnym.

Nia hledziačy adnak na henyja palicejskija zachady što da biełaruskaj mowy ŭ Ławaryskim kaściele, 12.III.25 na imia biskupa była padana prośba ławaryskich parafijan ab dapuščeńni ŭ ich kaściele biełaruskaj mowy. Na henaj prośbie znachodzicca 120 podpisaŭ; z jaje widać, što z padobnaj prośbaj Ławaryskija parafijanie zwaročwalisia jašče ŭ 1921 h. Woś dasłoŭny źmiest henaj prośby: „My pakornyja Twajmu sercu awiečki, pahardžanyja praz wieki, pieraniosšyja rozny ŭcisk i dziela hetaha, zamknuŭšysia sami ŭ sabie, dasiul nie wykazwaii nikomu nihdzie swaich pažadańniaŭ, aproč adnaho razu swajej prośby da Ciabie, darahi Pastyr naš, u 1921 h. Ciapier, kali ŭcisk jak byccam upaŭ, nie adważna, ale z wialikaj peŭnaściaj źwiartajemsia da Ciabie, darahi naš Pastyr, z haračaj prośbaj, sahreć našy sercy światoj nawukaj Chrystusa ŭ zrazumiełaj i rodnaj nam matčynaj mowie biełaruskaj, a zdawoleńnie hetych našych pažadańniaŭ wielmi lohkija: adno tolki pazwolić našamu probašču Ks. I. Siemaškiewiču, znajučamu dobra swaich parachwijan, sercam i dušoju prychilnamu da nas, kazać kazańni światoj nawuki Chrystusa ŭ niadzieli i światy ŭ rodnaj i zrazumiełaj nam matčynaj mowie biełaruskaj. Padajučy da noh Twaich, Darahi Pastyr naš, ab wyžejpisanym horača prosim.“

Haworačy ab hetych zasłuhach Ks. J. Siemaškiewiča dla rodnaj mowy ŭ Kaściele, treba tut zaznačyć, što maje jon ich značna bolš. Ks. J. Siemaškiewič, adziny dahetul biełaruski bajkapiśmieńnik, swoj poetycki talent paświačaje takža i dla rodnaj mowy ŭ światyni. U hetym kirunku jošć jon siańnia, takža adzinym u Biełarusaŭ, hodnym nastupnikam św. pam. Ks. Stepowiča (Kaz. Swajaka). Usio, što

siańnia pakazwajecca ŭ świet z haliny biełaruskaj relihijnaj paezii — heta płod tworstwa Ks. J. Siemaškiewiča.

Darečy tut budzie takža ŭspomnić jašče sprawu Ks. M. Piatroŭskaha. Hety ksiondz, biełaruski narodnik, horača dapamahaŭ biełaruskamu adradženskamu ruchu ahułam, a tak-ža časta hawaryŭ biełaruskija kazańni. Woś-ža kali jon byŭ probaščam u Barunach, Prezes tymčasowaj uradawaj Kamisii jenerał Makrecki pierasłaŭ Biskupu wypisku z pratakołu źjezdu siabroŭ polskaj partyi „Odrodzenie“ z dn. 16.II. 1921 h. u Wilni, a tak-ža wypisku rapartu „Dowództwa Etapowego powiatu Oszmiana“. U pratakole „Odrodzenia“ čytajem narakańnie, što ŭ sprawie polskaj u našym Krai pieraškadžajuć niekatoryja duchoŭnyja adzinki. U raparcie-ž wajskowym znachodzim wyraznaje padazreńnie, što Ks. M. Piatroŭski byŭ bliski da balšawikoŭ, choć jaho balšawiki aryštawali, to ŭsio-ž, patrymaŭšy krychu ŭ Lidzie, wypuścili i nawat dali jamu krasnaarmiejca da pomačy zanieści rečy da plabanii ŭ Lidzie i inš. padobnyja im znachodzim tam „zakidy“.

Zakidy hetyja biskup pradstawiŭ Ks. M. Piatroŭskamu, jaki daŭ adpawiednyja wyjaśnieńni. Adnak sprawa na hetym nia skončyłasia. 28.VI.1921 h. Ks. M. Piatroŭski byŭ u Barunach aryštawany i pasadžany ŭ Łukiski wastroh u Wilni. Winawacili jaho pa 129 art. K. K. U turmie nie dazwolili adpraŭlać św. Imšy nawat u niadzielnyja i światyja dni. Urešcie, nia mohučy znajści nijakaha prastupku, i zważyŭšy na słabaść serca, 13.VII taho-ž hodu Ks. M. Piatroŭskaha pad stražaj adprawili da probašča św. Jakuba, adtul 15.VII takža pad stražaj pierawiali da rektara kaścioła św. Stafana ŭ Wilni. U wadnym pakoi razam z Ks. M. P. byŭ pamieščany i ŭzbrojeny palicyjant. Urešcie, dziakujučy pratestu duchoŭnaj ułady 17.VII palicyjant byŭ z pakoju wywiedzieny i pastaŭleny pry bramie. 22.X. straž była susim źniata, Ks. M. P. apynuŭsia na swabodzie, ale biaz prawa wiarnucca ŭ swaju parafiju ŭ Baruny. Jak paśla akazałasia, ułady tak zwanaj „Siaredniaj Litwy“, aryštawali Ks. M. Piatroŭskaha, kab nie pieraškadžać Palakom rabić wybary ŭ Sojm wilenski dziela dałučeńnia Wilenščyny da Polščy i ahułam, kab adchaciełasia jamu baranić biełaruski narod i prawy jaho mowy, jak u žyćci ahulnym, tak i ŭ kaścielnym.

Dla ilustracyi adnosinaŭ tahočasnych polskich ułada ŭ da biełaruskaj mowy ŭ światyni, dałučyć jašče treba pakazańnie ab hetym Ks. Z. Jakucia, probašča ŭ Šarkaŭščynie. Pakazańnie hena maje kaścielnuju piačać, podpis probašča i podpisy dziewiacioch čaławiek świedkaŭ. U dakumencie henym, miž inšym, čytajem: ...„Polskija cywilnyja ŭłady hawaryć da parafijan biełaruskija kazańni pieraškadžajuć. Prykłady: U dzień Siomuchi 1921 h. načalnik rejonu M. Staškiewič praz sołtysa Piatkiewiča prysłaŭ mnie słoŭny zahad, kab biełaruskaha kazańnia nia było. Toj-ža M. Staškiewič padburaŭ parafijan, kab biełaruskaha kazańnia nia słuchali. A niekatorym wioskam, jak Žmitroŭščyna prosta zahadaŭ, kab padčas biełaruskaha kazańnia wychodzili z kaścioła. Ja na heta nie zwaračwaŭ uwahi. Majučy na ŭwazie duchowyja patreby parafijanaŭ, u dzień Siomuchi adbyłosia kazańnie i papolsku i pabiełarusku. Padčas biełaruskaha kazańnia ŭ hety dzień M. Staškiewič uwajšoŭšy ŭ kaścioł z palicyjaj, zaklikaŭ ludziej da zabureńnia i roznyja abraźliwyja słowy hawaryŭ na biskupa i na ksiandzoŭ. Narod kazańnia słuchaŭ spakojna i takim čynam M. Staškiewič nia mieŭ pryčyny aryštawać kaznadzieja, čaho duža pažadaŭ.

I druhi mahu dać fakt nietolerancyi ŭradawaj da našaj nacyi. Parafijanie, žadajučy słuchać kazańniaŭ u swajej biełaruskaj mowie, ułažyli da mianie prośbu, kab u niadzieli druhoje kazańnie było biełaruskaje i z hetaj metaj pačali źbirać podpisy žadajučych hetych kazańniaŭ. Ab hetym dajšło da palicyi, jakaja prośbu z podpisami (tolki z dwuch wiosak bolš jak 50 było podpisaŭ) zabrała, parafijanku Malwinu Radziuk, u jakoj znojdziena było padańnie, aryštawała i pasadziła ŭ turmu ŭ Hłybokim... Apрača hetych apisanych faktaŭ — kaža ŭ kancy swajho pakazańnia Ks. Jakuć — jość padobnych mnoha“...

Za časaŭ biskupa Matulewiča byŭ takža zrobleny pieršy pierałom što da duchoŭnaha dazwołu (aprabaty) na biełaruskija relihijnyja knižki. Za čas biełaruskaha sučasnaha adradžeńnia ŭ hetym kirunku Biełarusy niaraz rabili zachady, ale ŭsio biaz skutku.

Tak napr. u 1911 h. pa proś :ie katalikoŭ Biełarusaŭ W. Łastoŭski źwiarnuŭsia da wilenskaj duchoŭnaj ułady, prosiačy aprabaty na biełaruskuju kantyčku. Paśla doŭhaha času kantyčka była wiernuta nazad biez aprabaty.

Uznoŭža druhi wypadak byŭ taki. Edw. Budźka, wiedamy biełaruski kooperatar, 8.VII. 1913 padaŭ u wilenskuju biskupskuju kancelaryju malitwy dziela aprabaty. Prośba heta była źwiernuta nazad z charakternym adkazam: „За недостаткомъ ксендза — цензора, знающаго въ достаточной степени бѣлорусскій языкъ, представленная при сёмъ молитва на бѣлорусскомъ языкѣ просмотрена быть не можетъ — Секретарь Вил. Епископа Кс. Стецкевичъ“.

Dyk woś-ža złožanyja da duchoŭnaj aprabaty ŭ 1921 h. „Niadzielašnija Ewanelii i Nawuki“ Ks. J. Bobiča napatkali na wializarnyja, całkom niečakanyja pieraškody. Cenzor Ks. prof. P. Kraŭjalis nadrukawać henu knižku swaju zhodu daŭ. Tahočasny adnak sekretar biskupskaj kuryi Ks. L. Chalecki, prad tym jak dać cenzarski dazwoł da podpisu Biskupu, pasłaŭ piśmo ŭ Waršawu da jezuity Ks. W. Ščapanskaha, u jakoha, jak u znaŭcy, pytaŭsia, ci možna puścić u świet henuju biełaruskuju knižku. Adkaz byŭ — nia možna. Tady cenzar Ks. P. Kraŭjalis, u piśmie da biskupa, hruntoŭna pradstawiŭšy biezpadstaŭnaść dumki Ks. W. Ščapanskaha, zajawiŭ, što jon swaj-

ho podpisu nazad nie biare i ŭważaje, što knižka moža być drukawanaj. Paśla hetaha ŭsiaho biskup Matulewič prychiliŭsia da dumki cenzara i daŭ swoj dazwoł na drukawańnie henaj knižki, jakaja wyšła ŭ 1922 h., jak pieršy biełaruski sučasny padručnik duchawienstwu dla ambony.

Ab patrebach rodnaj mowy ŭ światyniach pomniła takža i šyrejšaje biełaruskaje hramadzianstwa i rabiła adpawiednyja ŭ hetym kirunku starańni. Tak napr. 15.VII. 1925 h. biełaruskija pasły kataliki z biełaruskaha Pasolskaha Klubu złažyli ŭ Waršawie memorjał papieskamu Nuncyju z adpawiednymi prośbami.

Ale čas išoŭ i ŭ mieru taho, jak Polšča ŭmacowywała swajo palityčnaje pałažeńnie ŭ našym krai, užywalnaść pa światyniach biełaruskaj mowy ściaśniałasia, korčyłasia i źmianšałasia. Asabliwa heta Biełarusy adčuwali paśla wiasny 1923 h., kali Rada Ambasadaraŭ ŭ Paryžy pryznała za akančalnyja sučasnyja hranicy Polščy.

10.II. 1925 h. miž Polščaj i Apostalskaj Stalicaj byŭ padpisany Konkordat, jak hałoŭny praŭny rehulatar kaścielnaha žyćcia na ŭsich ziemlach Polščy. Konkordat hety, dziakujučy starańniam polskaj dyplomacyi i niedastatačnaści zahadaŭ biełaruskich dla kožnaj niapolskaj mowy ŭ kaściele, a pradusim dla biełaruskaj, akazaŭsia niekarysnym.

Pradusim art. XI konkordatu wyklučaje mahčymaść naznačeńnia biskupa Biełarusa, bo Prezydent Polščy maje prawa zaprotestawać praciŭ kandydata dziela matywaŭ palityčnych... A tymčasam jasna, što samaja prynaležnaść da biełaruskaj narodnaści moža stacca henaj pryčynaj palityčnaj.

Art. XIX wymahaje ad biskupaŭ, kab naznačajučy ksiandzoŭ na probaščaŭ pytali raniej adpawiednaha ministra polskaha, kab upeŭnicca, ci dziejnaść kandydata na probašča nie piareča biaspiečnaści dziaržawy. I tut jasna, što ŭ wačach ministra biełaruskaja narodnaja dziejnaść ksiandza moža być uważanaj za niebiasbiečnuju dla dziaržawy.

Urešcie art. XXIII hawora: „Nijakaja źmiena ŭžywanaj mowy ŭ dyecezyjach łacinskaha abradu ŭ kazańniach, dadatkowych nabaženstwach i ŭ wykładach inšych, jak wykłady światych nawuk u seminaryjach, nia moža być inakš dakananaj, jak z adumysłowaha dazwołu Konferencyi Biskupaŭ łacinskaha Abradu“.

Na asnowie hetaha artykułu ŭ kaściołach na biełaruskich ziemlach pad Polščaj i dalej maje być užywana polskaja mowa ŭ kazańniach, u dadatkowych nabaženstwach i ŭ świeckich nawukach u Seminaryjach duchoŭnych. Biełaruskaja-ž mowa mahła-b być nanowa ŭwiedzienaj z dazwołu Konferencyi Biskupaŭ. U tych-ža kaściołach, dzie biełaruskaja mowa ŭwiedziena prad konkordatam, praŭna moža tam astacca i dalej. Adnak, jak nižej ubačym, i adtul jaje pawoli wyhaniajuć.

Ale z hetaha ŭsiaho nia wynikaje, što pry sučasnych palityčnych i kaścielnych praŭnych warunkach na našych ziemlach, biełaruskaja mowa nia moža zdabyć naležnych sabie ŭ Kaściele ŭ biełaruskich parafijach prawoŭ. Kali našych u hetym kirunku słušnych damahańniaŭ nia spoŭnić Konferencyja biskupaŭ, dyk musimo pamiatać, što jość jašče Najwyšejšaja duchoŭnaja ŭłada, Apostalskaja Stalica, da jakoj, zhodna z kanoničnym prawam, kožny katalik zaŭsiody moža źwiarnucca. Adnosiny-ž hetaj ułady da roznych narodnaściaŭ i mowaŭ nam dobra wiedamy z papiarednich raździełaŭ hetaj pracy. Z našaha tolki boku astajecca wykazać swaje praŭdziwyja patreby i žyćciom swaim paćwierdzić swaju katalickaść, swaju wiernaść Najwyšejšamu Pastyru Chryścijanstwa.

Biełaruskaje katalickaje duchawienstwa, jak tolki dawiedałasia ab padpisańni Konkordatu, u memorjale 20.III.25 h. źwiarnułasia da Nuncyjuša Apostalskaha ŭ Waršawie, pradstaŭlajučy jamu swaje ŭwahi što da tych punktaŭ Konkordatu, z jakich moža być Biełarusam kryŭda.

U hetym memorjale miž inšym prośbami byli: „z wyšyni Apost. Stalicy wydać specyjalny zahad ab užywańni biełaruskaj mowy ŭ relihijnym nawučańni i ŭ dadatkowych nabaženstwach kaścielnych pad Polščaj, naznačyć u Wilniu i Pinsk biskupaŭ sufrahanaŭ Biełarusaŭ, a takža u duchoŭnych seminaryjach u tych-ža miestach uwieści biełarusaznaŭstwa dziela adpawiednaj padhatoŭki dušpastyraŭ dla Biełarusaŭ katalikoŭ.

Uznoŭža 19.V.1925 h. biełaruskaje katalickaje duchawienstwa złažyła memorjał Konferencyi Biskupaŭ. Z hetaha memorjału dawiedywajemsia, što ŭ-wa ŭschodnich wajawodstwach Polščy znachodzicca bolš-mienš miljon katalikoŭ Biełarusaŭ i što Biełarusy kataliki, jak značnaja składowaja časć 10-ci miljonnaha biełaruskaha narodu, razam z Biełarusami prawasłaŭnymi budzicca da śwjedamaha žyćcia, składajučy swajmu narodu jak całaści, swaju pracu i duchowaje tworstwa, a takža damahajucca prawa dla swajej mowy jak u žyćci aświetnym, palityčnym i hramadzkim, tak i ŭ žyćci relihijna-kaścielnym... A my katalickija ksiandzy — čytajem dalej u memorjale — duchoŭnyja pastyry biełarusaŭ katalikoŭ, jak syny jaho takža pracujem dla adradžeńnia swajho narodu, zwaračwajučy pradusim uwahu na toje, kab wiera katalickaja, jak depozyt i apora mieła zapeŭnienaje sabie miesca ŭ sercach katalikoŭ biełarusaŭ, a takža kab zhetul pramianiłasia i na našych bratoŭ prawasłaŭnych... Dyk jak Biełarusy kataliki, tak i duchawienstwa ich, zahawaryli ŭ sprawie ŭžywańnia rodnaj mowy ŭ Kaściele tolki, ci lepš asabliwa dziela taho, što mowu polskuju, jak mowu čužuju, ahułam narod naš razumieje z trudom, a časta susim jaje nie razumieje. Dawoli pasłuchać paciery Biełarusa, haworanyja pa polsku, a bačyčy jak časta da niepaznańnia pierakručwajecca ich sens, kab prakanacca, što pastyrskaja praca siarod

biełarusaŭ katalikoŭ u čužoj dla jaho mowie duža trudnaja i časta susim bieskarysnaja. Chwała Božaja i dabro duš našaha narodu wymahaje, kab u relihijna-kaścielnym žyćci karystacca jaho matčynaj biełaruskaj mowaj"...

Zakončyli ŭreščie ksiandzy Biełarusy swoj memorjał nastupnymi pažadańniami: 1. Jak najchutčej uwieści ŭ Seminaryi duchoŭnyja ŭ Wilni i Pinsku nawučańnie biełaruskaj mowy, literatury i historyi.

2. Wydać normy, jakija jak naleža rehulawali-b uwiadzieńnie i ŭžywańnie biełaruskaj mowy ŭ dadatkowych nabaženstwach na biełaruskich ziemlach, aznačanych u hetym memorjale.

3. Pry razhraničeńniach i padziełach dyecezijaŭ, pałožanych na ziemlach uschodnich wajawodstwaŭ, biełaruskija etnohrafičnyja tereny, hraničačyja z narodam polskim ci ŭkrainskim, dałučyć da ich etnohrafičnych asiarodkaŭ". Memorjał hety padpisali 15 ksiandzoŭ, jak pradstaŭniki biełaruskaha katalickaha duchawienstwa ahułam. Woś ich imiony i proźwiščy: Ks. F. Abrantowič, Prałat Kapituły Pinskaj, Ks. Dr. J. Resieć, prafesar Wilenskaj Seminaryi, Ks. Ant. Zienkiewič, dziekan u Hłybokim, Ks. W. Hadleŭski, proćašč u Łodziškach, Ks. A. Cikota, probašč u Drui, Ks. F. Ramejka, probašč u Zadarožy, Ks. A. Stankiewič, pasoł na Sojm, Ks. W. Šutowič, probašč u Baradzieničach, Ks. J. Siemaškiewič, probašč u Ławaryškach, Ks. K. Stepowič, probašč u Zaświry, Ks. M. Šałkiewič, probašč u Trakielach, Ks. W. Chamionak, wikary ŭ Drui, Ks. E. Ałaškiewič, probašč u Udziale, Ks. A. Aŭhustynowič, probašč u Daŭhinawie i Ks. Dr. Ant. Šyška, probašč u Krošynie.

Na Konferencyi memorjał hety byŭ razhledžany i z jaho pryčyny była pryniata rezalucyja, što duchowyja patreby ŭsich wiernych biaz rožnicy narodnaści naleža zdawolwać prychilna i sprawiadliwa.

X Biełaruskaja mowa ŭ świątyniach 1925-30 h.

Biskupu Matulewiču Konkordat Polščy z Apostalskaj Stalicaj adkryŭ mahčymaści, jakich jon bajaŭsia i staraniŭsia. Dla jaho było jasnym, što apirajučysia na konkordacie cywilnyja ŭłady polskija buduć jašče bolš, jak raniej rabić nacisk u kirunku paraližawańnia praz Kaścioł usiakich narodna-relihijnych pačynańniaŭ katalikoŭ, naležačych u Polščy da nacyjanalnych mienšaściaŭ. Dla biskupa Matulewiča było jasnym, što wytwaryŭšajesia pałažańnie samo praz siabie ŭciahnie jaho, jak zainteresawanaha dziela jaho kaścielnaha stanowišča, u wir baraćby miž uradam i nacyjanalnymi mienšaściami takža i ŭ žyćci kaścielnym. Usiakaj-ža baraćcy, usiakaha dziejnaha zmahańnia, biskup Matulewič dziela świataści swajho charaktaru, staraniŭsia, dyk dziela hetaha letam 1925 h. prasiŭ św. Ajca, ab pryniaćci jaho zračeńnia z Wilenskaj stalicy. Prośbu biskupa Matulewiča, paśla nahaworu astacca, św. Ajciec urešcie pryniaŭ, nadajučy jamu adnačasna tytuł arcybiskupa.

Na wilenskuju biskupskuju stalicu byŭ naznačany sučasny biskup J. E. R. Jałbžykoŭski, jaki abniaŭ kiraŭnictwa wilenskaj dyecezijaj 8.IX.1926. Na mocy konkordatu dyecezija heta padniesiena da hodnaści archidyecezii, a jaje biskupy da hodnaści arcybiskupaŭ.

U wosień tahož hodu Kuryja arcybiskupskaja atrymała cikawy dakument, jaki świedča ab uzroście patreb biełarusaŭ katalikoŭ u žyćci kaścielnym. U hetym časie wyšejšyja duchoŭnyja ŭłady rychtawali da druku nowy Rytuał (kniha prawiłaŭ, jak spraŭlać Sakramanty i adpraŭlać niekatoryja nabaženstwy). U źwiazku z hetym tahočasny probašč Żodziśny Ks. W. Hadleŭski źwiarnuŭsia da Kuryi Arcybiskupskaj Wilenskaj (1926.16. XI № 131) z nastupnaha źmiestu piśmom: „dziela ŭzrostu świedamaści biełaruskaha narodu daśpieła patreba pamiaścić u nowym Rytuale patańni i adkazy takža pabiełarusku. Patreba heta jość duža žywoj asabliwa što da biełaruskaj intelihiencyi, jakaja nieachwotna hladzić na pytanni, zadawanyja jej u čužoj mowie. Takža sama i dla ludziej wiaskowych jość kaniečnym uwiadziennie mowy biełaruskaj u Rytuale u pytańniach pry chroście i ślubie, bo jany, nie razumiejučy dobra polskaj mowy, nia mohuć dawać patrebnych adkazaŭ". Dalej u tymža dakumencie Ks. W. Hadleŭski daje žyćciowy prykład u hetaj sprawie i prosie Kuryju pačynić starańni ab uwiadzieńni biełaruskaj mowy ŭ Rytuał. Wyniku adnak heta sprawa nia mieła nijakaha.

U hetym časie biełaruskaja mowa była pastajanna ŭžywanaj u Baradzieničach, u Żodziškach i Drui, čas ad času ŭ Zaświry. Hetyja parafii u sprawie biełaruskaj relihijnaj kultury adyhrali pawažnuju rol i dziela hetaha naleža nam nad imi zatrymacca šyrej.

U Baradzieničach praz dziesiać hadoŭ (1917-1927) byŭ probaščam wiedamy biełaruski kulturny pracaŭnik Ks. W. Šutowič, jaki praz hetych-ža dziesiać hadoŭ užywaŭ biełaruskaj mowy jak u kazańniach, tak i ŭ dadatkowym nabaženstwie ahułam.

Ks. W. Šutowič rodam z wioski Šutawičy, Smarhonskaj hminy. Paśla seminaryi, skončyŭšy jašče dwa kursy Duchoŭnaj Akademii ŭ Pietrahradzie i dziela pryčyn materjalnych nia mohučy dalej wieści swaje nawuki, byŭ naznačany na probašča ŭ Baradzieničy ŭ 1917 h. Byŭ heta čas hrozny. Rewalucyja bušawała: hareli dwary, bandytyzm i hrabiezstwa šyrylisia, front wajenny razwaliwaŭsia, a žaŭniery, pakidajučy jaho, z aružžam u rukach, zmučanyja i zdemoralizawanyja wajnoj nawodzili žach na pryfrantowyja i dalejšyja wakolicy. Ks. W. Šutowič nie zdryhanuŭsia. Sapraŭdy z biełaruskaj ciarpliwaściaj trywaŭ jon na stanowišču, časta žyćcia niapeŭny. Adzin na rasšałełych palach ludzkoj zaŭziataści kirawaŭ jon pawieranaj jamu łodkaj u prystań supakoju,

razwahi, paradku, wytrywałaści, sprawiadliwaści, pracujučy wytrywała dla rodnaj kultury.

Pa žudaściach rewalucyi pryšła akupacyja niamieckaja. Nastupili biezahladnyja rekwizycyi, a za imi farmalny hoład. Nie pierastrašyła heta Ks. W. Šutowiča. Razam z narodam žyŭ i razam harawaŭ.

Urešcie nadyšła čyrwonaja armija balšawikoŭ. Ksiandzy susiedzi biazmała ŭsie pakidali parafii i paŭciekali. Ks. Šutowič nia spužaŭsia i balšawikoŭ. Mieŭ čystaje sumleńnie prad Boham i prad narodam.

I hetak pražyŭ Ks. W. Šutowič na stanowiščy probašča ŭ Baradzieničach, dziesiać hadoŭ siejačy słowa Božaje ŭ rodnaj mowie.

Ale ksiondz hety dziejnaść swaju nie abmiežwaŭ tolki da swajej parafii. Jon časta hawaryŭ biełaruskija kazańni i ŭ mnohich susiednich parafijach, jak Nowy-Pahost, Šarkaŭščyna, Hermanawičy, Ikaźń, Dalokija, Druja, Jody, u kaplicach Baradzienickaj parafii: Barawyja i Nawałaka, u Udziale, a takža ŭ Wilni i Žodziškach. Narod słuchaŭ jaho zaŭsiody z wialikaj prychilnaściaj i radaściaj i ciapier toj čas uspaminaje z lubaściaj.

Karystajučysia hetak šyroka biełaruskaj mowaj, Ks. W. Šutowič apiraŭsia pradusim na rasparadžeńni Roppa z 1917 h. Woś što jon ab hetym piša da biskupa Matulewiča 3-ho sakawika 1925 h. za № 35:

„Ad miesiaca lutaha 1917 h. Ahlad Božy pastawiŭ mianie probaščam u Baradzienickaj parafii dla pracy nad zbaŭleńniem duš ludzkich. Tut adrazu spaściaroh ja mnohija niedachwaty ŭ światoj wiery i maralnaści chryścijanskaj maich parafijan, na što źwiarnuŭ swaju uwahu i krychu pieramianiŭ sposab nawučańnia ich.

Ludzi, siarod katorych ja pracuju jak dušpastyr, usie pa narodnaści Biełarusy i mowa ich biełaruskaja. Zatym, apirajučysia na zakon biskupa Roppa z 1917 h., kali-nie-kali pačaŭ ja mowić nawuki ŭ kaściele Baradzienickim pabiełarusku. Na praktycy sposab nawučańnia pabiełarusku pakazaŭsia duža dobrym i adpawiednym dla prostaha sielanina. Tady što-raz čaściej prychodziłasia ŭžywać u kaściele biełaruskaj mowy.

Ad wialikaha postu 1921 h. dziakujučy damahańniam wusnym i na piśmie maich parafijan, mnoju zawiedzieny byli na pastajanna biełaruskija nawuki na pieršym miejscy, a polskija na druhim. Adrazu tady pakazałasia, što polskich nawuk słuchała ludziej duža mała. Prychodziła da taho, što na kazańni polskim astawałasia da troch-čatyroch čaławiek. Toje, što mała astawałasia słuchačoŭ na polskija kazańni, zmusiła mianie papolsku hawaryć nawuki tolki ŭ ważniejšyja światy.

Parafijanie maje dobra prywykli da biełaruskaj mowy ŭ kaściele. Achwotna słuchajuć biełaruskich nawuk i piajuć biełaruskija kaścielnyja pieśni. Dzieci ichnyja da pieršaj spowiedzi i światoj kamunii pryhataŭlajucca pabiełarusku i nawuk relihii pa školach pačatkowych słuchajuć takža pa biełarusku.

Palakoŭ stałych žycharaŭ majej parafii jość asob jakich piać, a polskich uradoŭcaŭ taksama duža mała. U kaścioł jany ŭsie chodziać dosyć redka. Takim čynam dziela karyści i zbaŭleńnia dušaŭ u majej parafii ŭ nawučańni ludziej ustaliŭsia hetaki paradak: pabiełarusku adbywajecca nawuka kožnaj niadzieli i świata padčas sumy, a pa polsku u ważniejšyja światy, jak: Kalady, Nowy Hod, św. Jazepa, Wialikdzień, św. Piatra i Paŭły, Zychod Sw. Ducha, Uniebaŭziaćcie Św. Dziewy Maryi i św. Rocha try dni.

Hetym prašu Wašu Enscelencyjn taki paradak nawučańnia ŭ Baradzienickim kaściele zaćwierdzić jak stały.

Paradak hetki, jaki ŭstaliła samo žyćcio i jaki adpawiadaŭ praŭdziwamu stanu parafii i sapraŭdnym jaje patrebam, biskup Matulewič paćwierdziŭ.

Heta wialikaja relihijna-kulturnaja rabota Ks. W. Šutowiča była adnak spyniena. 12 studnia 1927 h. duchoŭnaj uładaj jon byŭ z Baradzienič zabrany i naznačany na wikaraha.

Wikarym Ks. W. Šutowič pabyŭ nieśta hod u Lidzie i Trzciannym i wyjechaŭ u Ameryku, dzie takža pačynaje biełaruska-kaścielnuju pracu siarod biełaruskaj emihracyi.

U Baradzieničy ŭ wiasnawych miesiacach tahož 1927 h. byŭ naznačany na probašča Ks. St. Mažejka, jaki biełaruskija kazańni skasawaŭ.

Parafijanie wysłali da dziesiacioch prośbaŭ z mnostwam podpisaŭ i da Arcybiskupa i da Nuncyjuša ŭ Waršawie, prosiačy ich, kab u Baradzienickim kaściele adbywalisia kazańni takža i pa biełarusku. Prośby ich dahetul, dziela palityčnych warunkaŭ, astalisia na žal biaz wyniku.

Pa Baradzieničach na asabliwuju ŭwahu ŭ sprawie rodnaj mowy ŭ światyni zasłužwajuć Žodziški, Wialejskaha paw. i ich probašč, šyroka wiedamy siarod biełaruskaha narodu, Ks. W. Hadleŭski.

Ksiondz hety prybyŭ u Žodziški ŭ 1921 hodzie. Paznaŭšy jak śled parafiju, jakaja ŭ wializarnaj swajej bolšaści jość biełaruskaja, a takža pasłuchaŭšy prośby parafijan, jak dobry pastyr, pryšoŭ da prakanańnia ab patrebie ŭ pastyrskaj i ahułam kaścielnaj pracy karystacca mowaj biełaruskaj. Woś-ža 7-ha wieraśnia 1924 h. Žodzišnyja parafijanie pačuli ŭ kaściele z ambony pieršaje bielaruskaje kazańnie.

Siarod narodu z kazańniaŭ u rodnaj mowie było zdawoleńnie nie apisanaje. Kaścioł zaŭsiody byŭ bitkom nabity. Byli tolki nie zdawoleny kruhi dworskija i ŭradawyja.

U wyniku hetaha palityčnaha niezdawoleńnia Delehat polskaha ŭradu ŭ Wilni źwiarnuŭsia da biskupa Matulewiča, kab spynić škodnuju, jak kazaŭ, dla Polščy dziejnaść Ks. W. Hadleŭskaha. Damahańnie hetaje biskup II.XI.1924 h. pierasłaŭ Ks. W. Hadleŭskamu, kab hety daŭ swajo tłumačeńnie na pastaŭlenyja

jamu ŭradawyja zakidy. U adkazie Ks. W. Hadleŭskaha z dnia 15.XI.24 h. za № 173 miž inšym čytajem:

...„Pryniaŭšy parafiju ŭ 1921 h., staraŭsia ja zbližycca da narodu, kab paznać jaho patreby, asabliwa dziela taho, što narod hety pa kolkiletnim badziańni na čužynie (z pryčyny wajny. Pryp, aŭtara) waročaŭsia damoŭ zdemoralizawany i ŭ žyćci relihijnym ździciełym. Bačačy, što niwa sercaŭ ludzkich jość mocna parossaja dzikim ziellem, a majučy zaŭsiody prad saboj hołas Stalicy Piatrowaj „usio naprawić u Chryście", a hołas hety moža najbolš tasawacca da daŭniejšaha frontu rasiejska-niamieckaha, dzie była nia tolki ruina materjalnaja, ale takža i maralnaja, ja asabliwuju źwiarnuŭ uwahu pradusim na słowa Božaje, jakoje Chrystus zahadaŭ nieści ŭsim narodam: „dyk idučy nawučajcie ŭsie narody, wučačy ich spaŭniać usio, što tolki ja wam zahadaŭ (Mat. 28, 19-20).

Ahlad Boży pastawiŭ mianie kapłanam siarod biełaruskaha narodu i dawieryŭ mnie ŭ asobie Wašaj Ekscelencyi kiraŭnictwa Žodzišnaj parafijaj. Bačačy masy biełaruskaha narodu, masy ciomnyja i apuščanyja, a razam prahnučyja praŭdy i sprawiadliwaści, staraŭsia ja ŭ nawučańni nawuki Chrystowaj datasawacca da ich paniaćcia, da stanu ich rozumu. Ja ŭważaŭ, što poŭnaje datasawańnie da paniaćcia biełaruskaha narodu jość trudnym, a nawat niemahčymym, a heta dziela henaj razbiežnaści, jakaja panuje ŭ dušy Biełarusa miž žyćciom štodziennym i kaścielnym, bo nawučańnie słowa Božaha adbywajecca ŭ našym kraju ŭ mowie polskaj, a narod užywaje mowy biełaruskaj. Bačačy hetuju razbiežnaść, ja staraŭsia choć adčaści jaje naprawić, uplatajučy niaraz u polskija kazańni biełaruskija zwaroty, asabliwa padajučy prykłady. Zdawałasia tady mnie, što narod budzicca z śpiački, padnosie hałowy swaje i adčyniaje wušy, kab słuchać. Świedkam hetaha moža być Ks. Dr. J. Rešeć, praf. Sem. Duch. u Wilni, katory, budučy ŭ Žodziškach letam sioleta, čuŭ razkaz prykładu ŭ biełaruskaj mowie...

Dajšoŭ ja da wywadu, što mowa biełaruskaja bolš datasawana da paniaćcia biełaruskaha narodu, jak polskaja. Chočučy adnak ákančalna prakanacca ŭ praŭdziwaści maich doślédaŭ, što narod bolš skarystaje z biełaruskich kazańniaŭ, jak z polskich, ja pastanawiŭ skazać na probu kazańnie čysta pa biełarusku. Zrabiŭ ja heta 7.IX. b. h. U bližejšuju niadzielu ja spaściaroh, što ŭčaśnikaŭ u nabaženstwie značna bolš, što narod z bolšym zacikaŭleńsłuchaje Słowa Božaha i achwatniej biare jaho da serca. Lik ludziej u kaściele ŭzrastaŭ z kožnym tydniem, u niekatoryja niadzieli kaścioł nia moh źmiaščać mołačychsia... Z druhoha-ž uznoŭ boku, spadziajučysia, što jość ludzi nieachwotna nastrojeny da biełaruskaj mowy, ja aznajamiŭ, što tyja, jakija žadajuć słuchać Słowa Božaje pa polsku niachaj źbiaruć podpisy, a tady, wiedajučy ličbu, možna budzie ŭłažyć paradak u kazańniach biełaruskich i polskich. Ab hetym usim mieŭ ja złažyć adpawiedny raport Wašaj Ekscelencyi z prośbaj ab decyzyju, ale ŭpieradziła mianie interwencyja ułady świeckaj..."

Dalej u tym-ža dakumancie Ks. W. Hadleŭski zapiarečwaje ŭsim zakidam charaktaru palityčnaha, staŭlenym jamu ŭradam.

Charakternaja reč, što polskaja starana, ab čym uspaminaje ŭ swaim raparcie Ks. W. H., naźbirała žadajučych kazańniaŭ pa polsku podpisaŭ tolki da dwuch sot u parafii, katoraja naličaje 3.300 duš.

Woś-ža hetaja starana niezdawolenych dalej šukała zdawoleńnia prad duchoŭnymi ŭładami.

U adkaz na probnyja pačynańni Ks. W. Hadleŭskaha biskup Matulewič, widać pad presijaj z boku polskaha, daŭ jamu zahad, kab zaraz-ža było ŭwiedziena nazad kazańnie polskaje. (d. b.)

Z Drui ŭ Charbin.

(Praciah, hl. № 6 „Chr. D.")

Marsylija — Šang-haj.

Najdaŭžejšaja pieraprawa biez astanoŭki była pa Indyjskim Akijanie — 8 dzion ad Džybuti ŭ Abisynii da Colombo na wostrawie Cejlonie. Tut my, pasažyry Sfinksa, nia ŭsie praŭda, tolki niekatoryja, što majuć nachił nie da indyjskaj „nirwany", ale da ryžskaj „rwany" dawiedalisia trochi, što značyć marskaja chwaroba. Mnie pryšłosia blizu ŭsie 8 dzion pieralažać u kajucie. Ničoha wielmi drennaha nia było, ale j ničoha dobraha. Na't blizka „rygi" nia byŭ, ale stan zdaroŭja ŭwieś čas trywaŭ chitra-hłupy: pakul čaławiek lažyš — jašče siak tak, jak ustaŭ, dyk nuda i bol żywata. Choč Sfinks swajej žaleznaj, mahutnaj hrudzioj chrabra rezaŭ akijanskija chwali (wialikaj bury nia było), ale ŭsiož-taki „kačka" na ŭsie baki dawałasia adčuwać i pryčyniała chwarobu — da katoraj, jak na dziwa, nichto nie chacieŭ pryznawacca. Usie chworyja, prymali na siabie roznyja inšyja chwaroby, aby nie pryznacca da marskoj. Ja tak-ža byŭ tolki „nienastrojeny" i mieŭ „mal á l'estomac" — licha ŭ żywacie — wiedamaž nie ad marskoha kiwańnia i kałychańnia, ale ad usiaho inšaha... Raz raschrabryŭsia ja nawat pajści da parachodnaha dochtara, choč heta hraziła zajezdám u naddźwinskuju

Redaktar-Wydawiec Ks. ADAM STANKIEWIČ.
Z dazwołu J. E. Wilenskaha Katalickaha Arcybiskupa-Mitrapalita.
Biełaruskaja Drukarnia im. Fr. Skaryny, Wilnia, Zawalnaja wul. 6 10.

stalicu... Kažu jamu: „panie dochtar, ratuj, apetytu niama... Music wy ŭ Džybuti zamiest presnaj wady nabrali marskoj. Ničoha pić nia pjecca — usio sałonaje... i kawa i harbata"... — A Toj, dochtar značy, jakby ničoha nia bywała, kuryć sabie cyharu, kładzie kabały-pasyjans i kaža mnie: „patience, patience" — ciarpliwaści, ciarpliwaści... Daŭ mnie jakojś wady, na't nia šaptanaj i kaplaŭ, kab adčapicca, dyj jašče paśmiajaŭsia... Probawaŭ ja rekamandawanyja ŭ takich wypadkach kanjak, cytrynu, fruktowuju sol — ničoha nie pamahaje.

Jechała z nami ludźmi i skacina np. sabaki-waŭki japonskija. Pacikawiŭsia ja tady, ci źwiary naahuł chwarejuć na marskuju chwarobu. — A jak-ža! Tolki roznyja rozna, jak i ludzi. Adzin polarny miadźwiedź, što napławaŭsia na kryhach na parachodzie čujecca dobra, a tak-ža byki i žyrafy. A koń, naprykład, wielmi niaščasny na mory. Małpa tak-ža i lečycca cybulaj; tyhr płača i stohnie, a słoń, choć i chwareje, ale wypiŭšy wodki, papraŭlajecca i wiesiałuje...

Adzin z maich spadarožnikaŭ, hišpan, jezuit — misyjanar, što chwareŭ horš ad mianie, prychodziŭ časami da mianie i skaržyŭsia: „quid faciam, miser, ubi fugiam" — štož mnie, biednamu rabić, kudy ŭciačy?! — Wiedamaž, uciačy nam nia było kudy abudwym i my paciešalisia ŭzajemna, jak mahli i achwiarawali Bohu hetuju „misyjanarskuju pracu", — jon za Kitaj i Hišpaniju, a ja za Biełaruś i Rasieju.

Ale nia ŭsia publika na našym Sfinksie była takaja „marskaja" jak my. Niekatoryja u časie spakajniejšym ładzili kancerty, zabawy, tancy. Raspačałosia žyćcio supolnaje, parachodnaje. Pajawilisia nawat miajscowyja plotački. Darohaj hetych plotak dawiedaŭsia ja, što naš kapitan wielmi siardzity i srohi: usim swaim aficeram zabaraniŭ u darozie wiaści ŭsiakija hutarki i tancy z damami.

Treba-ž wiedać, što kapitan na parachodzie— heta najwyšejšaja ŭłada.. Naš byŭ dobry katalik, zaŭsiody ŭ niadzielu byŭ prysutny na mšy.

(d. b.)

Ks. F. A.

Z relihijna-kaścielnaha žyćcia.

Nowy ŭkrainski biskup. 20-ha minułaha miesiaca adbyłasia ŭ Rymie konsekracyja na ŭnijackaha Lwoŭskaha biskupa-sufrahana Ukrainca Jana Bučko.

Jenerał a. a. Maryjanaŭ dr. Fr. Bučys, jak pišuć hazety, św. Ajcom naznačany na konsultora kamisii da spraŭ uschodniaha abradu.

Pawarot da Kaścioła. U Aŭstryi pašla wajny celymi tysiačami pakidali ludzi Kaścioł. U hetym kirunku jara pracawali i pracujuć sacyjalisty. Apošnim adnak časam prajawiŭsia tam masowy ruch pawarotny da Kaścioła.

Užo rychtujecca. Jak pišuć hazety, u Maskwie kamunisty ŭžo rychtujucca da biazbožnych wystupleńniaŭ padčas Kaladaŭ.

Św. Imša na bolšych čyhunačnych stancyjach u Niamieččynie adbywajecca što-świata i što niadzieli dla padarožnybh.

U Kanadzie hramadzianstwa pawiało arhanizawanaje zmahańnie z usiakaha rodu publičnaj niemaralnaściaj. jak teatr, pradaž niemaralnych knižak, abrazkoŭ i jnš. Niešta padobnaje ŭ nas duža prydałosia-b!

Unijaty ŭkraincy ŭ św. Ajca. Ad 21 da 28 kastryčnika siol. h. u Rymie adbywałasia narada ŭkrainskich unijackich biskupaŭ pad kiraŭnictwam mitrapalita Šeptyckaha. Pašla hetaj narady ŭsie biskupy, studenty ŭkrainskaj Kalehii ŭ Rymie i ich prafesary byli pryniaty na aŭdyjencyi ŭ św. Ajca, jakoha pramowaj prywitaŭ mitrapalit Šeptycki. Na prywitańnie adkazaŭ św. Ajciec duža serdečnaj padziakaj. Pašla aŭdyjencyi adbyłasia supolnaja z św. Ajcom fatahrafija.

Biełarusy kataliki nie paddajucca. Biełaruskaja Kamunistyčnaja hazeta ŭ Miensku „Źwiazda" narakaje na biełaruskaje katalickaje nasialeńnie, jakoje, nia hledziačy na strašny prašled kamunistaŭ za wyznawańnie wiery, stojka trymajucca swajho Kaścioła.

Katalicki hramadzki ruch u Halandyi raźwiwajecca duža pamysna. Tak napr. u pramysłowym okruzie Limburg znachodzicca 34 tysiačy rabotnikaŭ. jakija pjerawažna naležać da katalickich rabotnickich arhanizacyjaŭ. Arhanizacyi hetyja budujuć dla rabotnikaŭ adpawiednyja pamieškańni, zakładajuć škoły, čytalni, kaścioły.

Pramowy ŭ 30 mowach. 4 listapada siol. h. Kalehija Kontrehacyi Prapahandy ŭ Rymie arhanizawała na češć św. Ajca akademiju, na jakoj byli pramowy ŭ 30 rožnych mowach. Na hetaj cikawaj akademii byli prysutnyja zahraničnyja pasly i rožnyja wybitnyja asoby.

Istota akcyi katalickaj, jak piša adna niamieckaja hazeta. nie ŭ masowych katalickich arhanizacyjach, ale pradusim u adnaŭleńni dušy pawodle nawuki Chrystusa.

Adradžeńnie katalictwa ŭ Francyi. U Francyi, jak wiedama, apošnimi hadami ludzi, ahułam kažučy, adyšoŭšy byli ad Kaścioła. Woś-ža pa wajnie, asabliwa astatnim časam, zaznačajecca ŭ žyćci katalickim Francyi značnaja paprawa. Śćwierdziŭ heta niadaŭna wučony katalicki historyk Goyau, siabra francuskaj akademii.

Nowy budynak pad uniwersytet papieski tak zwany „Gregorianum" šybka idzie ŭpierad i mahčyma jšče sioleta budzie skončany.

Pawarot da Kaścioła pastara. Šwedzki pastar S. Beskow, šyroka wiedamy, jak wybitny pramoŭca i teoloh, pakinuŭ protestanstwa i wiarnuŭsia da Katalickaha Kaścioła.

Adznačeńnie apost. delehata. Prezydent Libanskaj respubliki niadaŭna adznačyŭ załatym medalem zasłuhi apost. delehata

Adkul pajšoŭ zwyčaj zwanić na Anioł Panski"? Usiaki čuje jak zranku, ŭwiečar i ŭ poŭdzień zwoniać zwany na „Anioł Panski". abo jak narod kaža „na paciery", ale nia kožny wiedaje, čamu heta robicca i adkul pajšoŭ hety zwyčaj.

Woś-ža paŭstaŭ jon duža daŭno Jašče ŭ 1096 hodzie papież Urban II zahadaŭ, kab hołas zwanoŭ rana i wiečar zaklikaŭ ludziej da malitwy „Prywitana Budź" na intencyju tych. što jšli adbirać ad turkaŭ św. Ziamlu, (Kryžoŭcy). Papież Ryhor IX zahadaŭ kab zwanili tak-ža a poŭdni.

Wiečaram pa skončanym zwanieńni jašče časam bjuć z praciaham u zwon 9 razoŭ. Adkul heta pajšło — zhadać trudna. Adny historyki kažuć, što heta zwoniać za paŭšych u bitwie z turkami pad Warnaju (1444 h.), a druhija — što za paŭšych u bitwie z niemcami pad Grunwaldem (1410 h.). Ale music na heta złažyłasia adna i druhaja bitwa.

A čamu hata nia zwoniać za paŭšych u wialikuju eŭropejskuju wajnu? Treba było-b i ab hetym padumać.

Adusiul i ab usim.

U Polščy miž uradam i Sojmam baraćba zawastrajecca. Sklikany Sojm na 31-ha minułaha miesiaca nie adbyŭsia bo ŭ Sojm pryšli ŭzbrojenyja aficery. Urešcie Sojm adłožany na 5 śniežnia sioł. h

U B. S. R. R. praśled biełarusaŭ pahlyblajecca. Praśledujuć ich za toje, što jany nie kamunisty.

U Palestynie ŭściaž nie spakoj. Araby zajaŭlajuć, što jany z usimi žadajuć žyć u zhodzie, tolki nia z tymi, jakija ad ich chočuć pazabirać ziemli, heta znača nia mohuć zžycca z Žydami.

U Francyi apošnim časam stary ŭrad pajšoŭ u adstaŭku, a na jaho miesca ŭžo ŭłožany nowy. Z hetaj adnak pryčyny ŭ francuskaj palitycy nijakich źmien nie pradbačycca.

U Kitai choć całkom farmalnaj wajny niama, ale i supakoju niama. Čas ad času abiedźwie starony rasiejskaja i kitajskaja biarucca za čuby i ŭsio hraziać adny adnym.

Kanada rychtujecca da niazwyčajnaj uračystaści, jakaja prypadaje 1934 h. Hetaj uračystaściaj jość 400-lećcie atkryćcia Kanady.

Prezydent Čechasławakii Masaryk pierasłaŭ Kardynału Gasparri'amu wialiki kryž biełaha arderu lwa z łancuhom na znak udziačnaści za jaho pracu ab dahawor miž Apost. Stalicaj i Čechasławakijaj.

Na misii katalickija za 1928 h. wyšla 120,283,235 frankaŭ. Protestanty na swaje misii wydajuć značna bolš, ale wyniki lepšyja pracy katalickich misianaraŭ.

Aŭstralijski premjer katalik. U apošnich wybarach u aŭstralijski parlamant atrymała pieramohu anhlijskaja rabotnickaja partyja (Labour Party). Paŭstaŭ nowy ŭrad, na čale jakoha staŭ katalik, siabra henaj rabotnickaj partyi. Dyk niasłaŭna henu anhlijskuju rabotnickuju partyju nazywajuć socyjalistyčnaj u značeńni tym, što jana biezbožnaja.

U Maskwie, jak piša „Krasnaja Gazieta" siarod prafesaroŭ nadta mała jość kamunistaŭ. Woś-ža dziela hetaha prafesary henyja majuć zdawać ekzamin pierad studentami kamunistami i, kali ekzamina nie zdaduć, buduć z uniwersytetu wydalacca. Woś-ža prafesary henyja mohuć być peŭnymi, što ekzamien im prad komunistami nia ŭdasca.

U Koŭnie ad niekatoraha času litoŭskija ŭłady wiaduć enerhičnuju baraćbu z niemaralnymi knihami, teatrami, abrazkami i h. d.

Miž Francyjaj i Watykanam pawodle hazetnych wiestak chutka maje ŭžo nastupić aficyjalnaje parazumieńnie. Urad francuski bytcam zhadžajecca dapuścić u ŭradawyja škoły wykłady relihii.

Prociŭ pajedynkaŭ. Niamiecki parlament, na prapazycyju katalikoŭ i socyjalistaŭ, pracuje ŭžo nad prawam, surowa zabaranjajučym pajedynki.

Chronika.

Relikwii bahasłaŭlenaha Ks. Jana Bosko, zakładčyka zakonu a. a. Salezijanaŭ, 17-ha minułaha miesiaca, byli prywiezieny ŭ Wilniu i złožany ŭ kaściele św. Jana.

Afiarnaść J. E. arcybiskupa. 20-ha min. mies. adbyłosia ŭračystaje paświačeńnie prytułku dla wilenskaj biednaty. Na patreby hetaha prytułku J. E. Arcybiskup wilenski achwiarawaŭ 4 tysiačy złotych.

Žarty.

— Dzie ty, hicel hetki, upeckaŭsia ŭwieś u bałota? Ty hetak šanuješ nowyja portki? — kaža maci da swajho chłopčyka.

— Kali ja tak chutka ŭlacieŭ u jamu, što nie paśpieŭ źniać porta k — adkazaŭ synok

* * *

— Antoś, dzie tut trapić u wiosku Wiesiałuchu — pytaŭ prajezdny čaławiek u wiaskowaha chłapca.

— A skul ty wiedaješ, što ja zawusia Antoś? — dziwiŭsia chłapiec.

— O, ja ŭsio wiedaju

— Nu, dyk peŭna wiedaješ, jak i ŭ Wiesiału chu trapić.